

HET VOLBERT

BOERDERIJ HET VOLBERT

**EEN BOUWHISTORISCHE
QUICKSCAN**

Monumentenloket gemeente Enschede,
A. Haer (Bert)
Enschede, December 2016

Inhoudsopgave.

1. Objectgegevens
2. Samenvatting
3. Onderzoeksopzet.
4. Stedenbouwkundige context
5. Ontstaans- en gebruiksgeschiedenis
6. Boerderij
 - a. Exterieur
 - b. Interieur
7. Schuur
 - a. Exterieur
 - b. Interieur
8. Waardering
9. Advies.

1. Objectgegevens

Deze cultuurhistorische QuickScan betreft boerderij 'Het Volbert' en een houten schuur die op het erf staat dat bij de boerderij hoort.

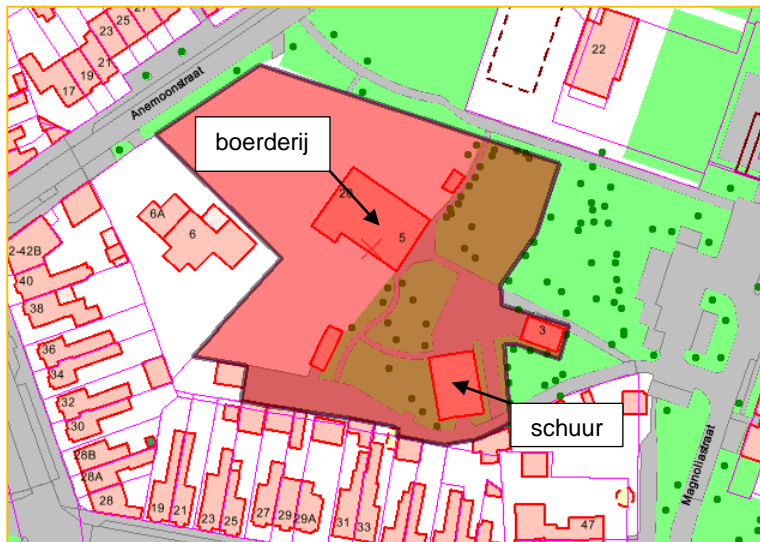
Adres: Anemoonstraat 20 en Magnoliastraat 5, 7531 DC Enschede.

Kadastraal: Gemeente Lonneker, sectie Q, nummer 4178

Eigenaar: Stichting Bijzondere Wijkvoorzieningen Park Stokhorst.

Bestemmingsplan: Ribbelt-Stokhorst 2011

Bestemming: Maatschappelijk met functieaanduiding 'wonen'.

Naast het bestemmingsplan 'Ribbelt Stokhorst 2011' geldt het ontwerp-paraplubestemmingsplan 'Cultuurhistorie'. Daarin is het gebied aangeduid met 'overige zone cultuurhistorie'. In dat bestemmingsplan hebben de boerderij en de schuur niet een bijzondere aanduiding die leidt tot een specifieke vorm van bescherming. De beide gebouwen komen ook niet voor op de Cultuurhistorische waardenkaart van de gemeente Enschede (CHWK). Dit komt doordat zij niet voorkomen in inventarisaties zoals het Monumenteninventarisatieproject (MIP). Wat daarvan de reden is, is niet bekend. Mogelijk zijn zij bij die inventarisaties over het hoofd gezien.

De boerderij wordt momenteel aan de voorzijde (nr. 20) gebruikt voor wonen en het voormalige bedrijfsgedeelte (nr. 5) wordt gebruikt als wijkcentrum. De schuur is verhuurd aan de scouting.

2. Samenvatting

Dit onderzoek betreft een QuickScan van de historische waarden van boerderij 'Het Volbert' en de zwart geschilderde houten schuur die zich op hetzelfde erf bevindt.

De boerderij is een driebeukig hallehuis waarvan een aantal samenstellende delen van de kern op dit moment te dateren is op uiterlijk het eind van de 17^e eeuw. Van oorsprong was het waarschijnlijk een los hoes. Grote delen van de buitenkant zijn in de 19^e en deels in de 20^e aangepast. Dit geldt ook voor het interieur. Daarbij heeft de boerderij zowel aan de buitenkant als aan de binnenkant zijn traditionele karakteristieken grotendeels behouden. Gezien ook de bouw- en gebruiksgeschiedenis van het pand gaat het om een waardevolle boerderij. Dergelijke boerderijen die zich binnen stedelijk gebied bevinden, zijn zeldzaam. Hetzelfde geldt voor de houten schuur.

Ook het erf is gezien zijn omvang, de verdeling van de gebouwen over het erf, de grote eiken en de voortuin nog tamelijk traditioneel en het behouden waard.

Het is van groot belang dat eventuele ingrepen aan beide gebouwen en het erf zorgvuldig worden gedaan op basis van historisch onderzoek waarbij de hoofdstructuur maar ook de huidige detaillering zoveel mogelijk wordt behouden. Dit geldt niet alleen voor de gebouwen op zichzelf maar ook voor eventuele functieveranderingen en de hiërarchie tussen de gebouwen.

Geadviseerd wordt om nader onderzoek uit te voeren naar vooral de gebint- en kapconstructie van de boerderij. Verder is het advies om bij de erfinrichting een ervaren ervenconsulent in te schakelen.

3. Onderzoeksopzet.

De boerderij en de schuur zijn onderzocht in verband met een mogelijke plaatsing op de CHWK en het mogelijk opnemen in een te actualiseren bestemmingsplan met de aanduiding 'karakteristiek'. Door deze aanduiding is het beter mogelijk om historische waarden te behouden.

Verder wordt op dit moment onderzocht hoe de toekomst van de gebouwen er uit zou kunnen zien. Daarbij is onder andere het Stadsdeelmanagement Oost van de gemeente Enschede betrokken. Zij heeft aan het Monumentenloket van de gemeente Enschede gevraagd om inzicht te geven in de cultuurhistorische waarde van de boerderij en de schuur.

Het onderzoek betreft een bouwhistorische QuickScan. Dat betekent dat de beide gebouwen globaal zijn onderzocht zowel wat betreft het exterieur als het interieur met als doel een indruk te krijgen van de cultuurhistorische waarden van de panden. Daartoe zijn zij op 29 november 2016 bezocht door de heer A. Haer van het Monumentenloket van de gemeente Enschede in aanwezigheid van de heer F. Pompert, bestuurslid van de Stichting Bijzondere Wijkvoorzieningen Park Stokhorst.

Naast het veldwerk is er beperkt archiefonderzoek gedaan naar de bouwgeschiedenis van de panden.

Voor wat betreft de bewoningsgeschiedenis is de kadastrale kaart 1832 geraadpleegd en verder heeft de boerderijcommissie van de Historische Sociëteit Enschede-Lonneker gegevens geleverd, waarvoor dank.

De bewoners van de woning bedanken wij hierbij voor de gastvrijheid en voor het feit dat wij ook de woning konden onderzoeken.

4. Stedenbouwkundige context.

Het erve 'Het Volbert' ligt in Enschede-Oost op de grens van de wijk Het Ribbelt en de wijk Park Stokhorst die in de jaren '70 van de vorige eeuw is gebouwd. Het wordt omgeven door de Anemoonstraat, de huizen aan de Crocusstraat en de Dahliastreet, gemeentelijk groen aan de Magnoliastraat en aan de noordkant grenst het aan de tennisvelden van Tennisvereniging Stokhorst en een naastgelegen parkeerplaats. Deze laatste wordt momenteel bebouwd met een winkelcentrum en appartementen.

Het erf is de enige voormalige agrarische bebouwing die er in dit gebied is overgebleven nadat de stad zich in de loop der jaren heeft uitgebreid. In de buurt van dit erf is er alleen nog de toegangspoort en de laan naar het voormalige erve 'Spiele' die nog herinneren aan het agrarische verleden van dit gebied.

Samen met het gemeentelijke groen aan de Magnoliastraat vormen de bomen op het erf een belangrijke groene component in dit deel van de wijk (foto onder).

5. Ontstaans- en gebruiksgeschiedenis

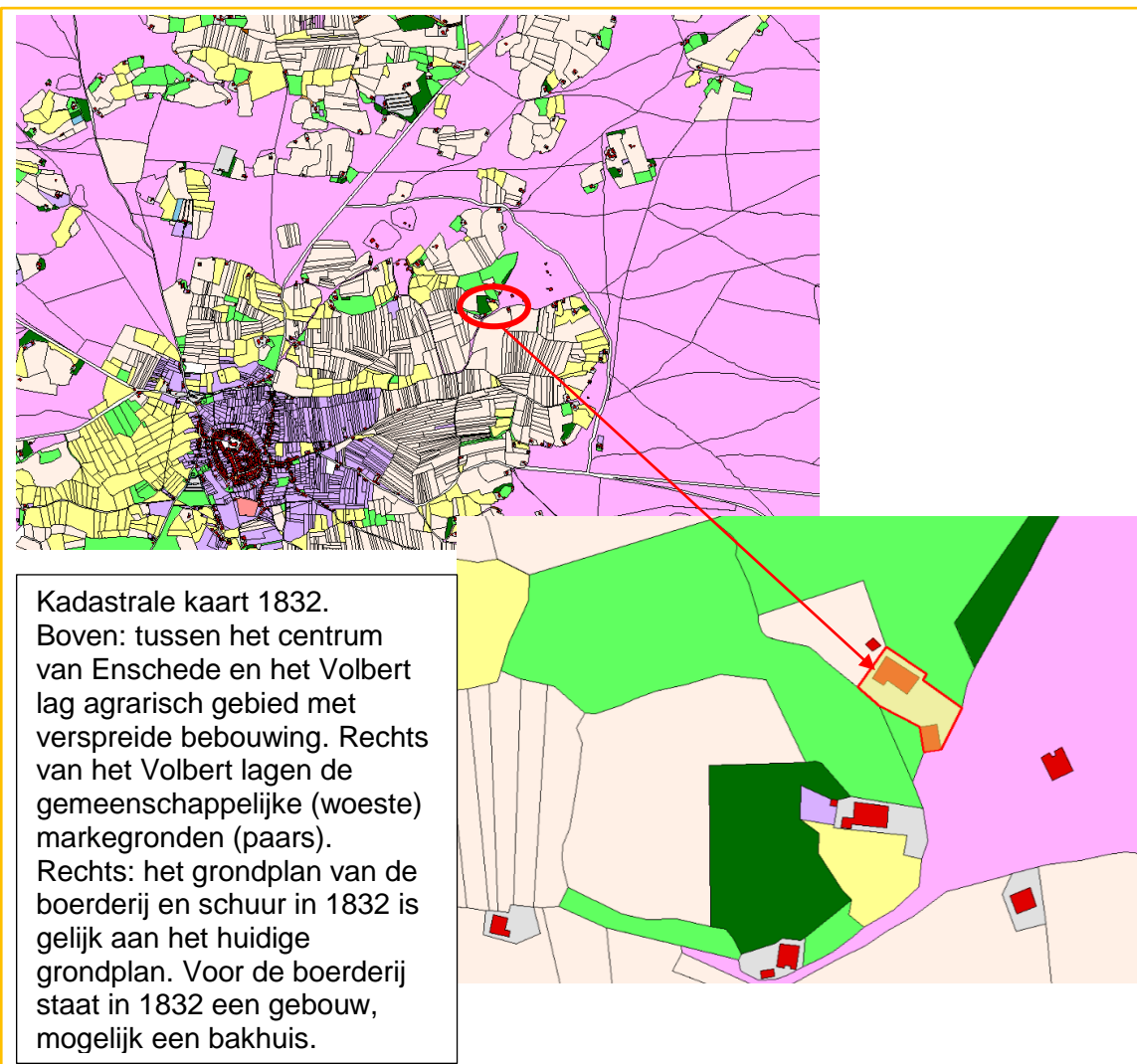
Op de kadastrale kaart van 1832 komen de huidige boerderij en schuur voor. Zij stonden een eind buiten Enschede op de grens met de woeste gronden van de Eschmarke. De woeste gronden van deze marke zijn in 1846 bij het opheffen van de Eschmarke verdeeld onder de rechthebbende eigenaren. Het gebied tussen het Volbert en de stadskern van Enschede was destijds ontgonnen en agrarisch in gebruik.

De eigenaar van het erf was toen Lukas Volbert, ook wel genoemd Lukas Haverkate ook Spelberg genaamd Op 't Volbert. Zijn vrouw was Gesina Spelberg geboren Volbert. Dit deel van het gebied heette toen 'Klumpershoek'.

Het Volbert was ten tijde van het bestaan van de marke 'Eschmarke' een zogenaamd 'gewaard erf' en het had in de markevergadering (holtink) van de Eschmarke één stem. Vermoedelijk is het erf al veel ouder want het wordt al genoemd in de 15e eeuw (C.J. Snuif).

In 1897 kwam het erf in het bezit van G.J. Wigmannink en later ging het over naar zijn zoon, H.H. Wigmannink. Het adres was toen Sleutelbloemweg 43, Lonneker.

In de jaren '70 werd het erf verkocht aan de huidige eigenaar en werd het een wijkcentrum. Daarbij bleef de voorkant van de boerderij bestemd voor bewoning. Met de functiewijziging eindigde het agrarische gebruik van erve Het Volbert

Kadastrale kaart 1832.

Boven: tussen het centrum van Enschede en het Volbert lag agrarisch gebied met verspreide bebouwing. Rechts van het Volbert lagen de gemeenschappelijke (woeste) markegronden (paars).

Rechts: het grondplan van de boerderij en schuur in 1832 is gelijk aan het huidige grondplan. Voor de boerderij staat in 1832 een gebouw, mogelijk een bakhuis.

Voordat de boerderij als wijkcentrum in gebruik kon worden genomen, moest de boerderij worden opgeknapt. Het geld dat daarvoor nodig was, werd deels opgebracht door de nieuwe bewoners van Park Stokhorst. Zij moesten bij de aankoop van een bouwkaavel geld storten in een fonds waaruit de verbouwing van de boerderij kon worden betaald. Daarnaast leverde ook het toenmalige ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk werk via de Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RDMZ) een bijdrage waardoor de verbouwing in 1972 kon plaatsvinden.

Bij de verbouwing werd de indeling van de woning aan de voorzijde van de boerderij enigszins gewijzigd. Daarbij werd ook de keuken verplaatst van zijn oorspronkelijke positie tegen de westgevel, dichtbij de melkkelder naar zijn huidige plek aan de oostgevel, daar waar men vroeger van buitenaf op de deel kwam. Waar vroeger het vee stond kwamen bergruimtes, sanitaire voorzieningen en een keuken voor het wijkcentrum. De deel bleef daarbij een grote open ruimte die gebruikt wordt voor de activiteiten van de verschillende clubs die in het Volbert nu hun thuis hebben.

De zolder werd geïsoleerd en opgedeeld in verschillende ruimtes. Bovendien werd er daar een verbinding gemaakt met de zolder boven de opkamer. Via die verbinding is er een vluchtweg naar buiten.

Ondanks de verbouwingen is de oorspronkelijke structuur van de boerderij nog goed herkenbaar. Dit geldt zeker ook voor de buitenkant die door de ingrepen relatief weinig is beïnvloed.

6. Boerderij

Exterieur

De boerderij is opgebouwd als een driebeukig hallehuis met een aangebouwde opkamer. Beide delen hebben een zadeldak met houten topgevel. Door de overwegend gesloten laag doorlopende dakvlakken, de vormgeving van de gevels en de materialisering van deuren en ramen heeft het gebouw nog sterk het karakter van een traditionele boerderij.

De muren bestaan uit handvormstenen in kruisverband boven een onderplint van Bentheimer zandsteen. Delen van het metselwerk hebben geen stootvoegen wat wijst op een bouw in het begin van de 19e eeuw. Eén van de bakstenen draagt het jaartal 1823. De voorgevel heeft een hoge witte onderplint met een doorlopende waterdorpel in 19e - eeuwse stijl.

Boven in de voorgevel vertoont het metselwerk afwijkingen die erop lijken te wijzen dat de gevel daar op enig moment is verhoogd.

Links: voorgevel (NW) met aangebouwde opkamer.
Hieronder: zuidgevel bedrijfsgedeelte.
Daarnaast: noordoostelijke zijgevel.
Daaronder: achtergevel (W).

Links: 19^e-eeuws metselwerk zonder stootvoegen. Onder: in de voorgevel lijkt het metselwerk verhoogd. De kleur van de stenen is daar lichter, ze lijken vormvaster, het metselverband is niet consequent doorgezet en er zijn duidelijke stootvoegen.

De voorgevel heeft vijf grote vensters en twee kleinere. De grote vensters hebben houten kozijnen met duivejagerprofiel, vermoedelijk uit de eerste helft van de 19^e eeuw. Daarin bevinden zich vaste houten bovenramen en houten schuiframen, ieder met roeden verdeling (3x 3+3). De ramen zijn later gewijzigd wat te zien is aan de vulhouten in de kozijnen ter hoogte van de middenkalven. Gezien de profilering van de ramen zijn zij waarschijnlijk geplaatst tegen het einde van de 19^e eeuw.

Boven de houten toegangsdeur bevindt zich een later aangebracht houten bovenlicht (3x3) en links naast de deur een houten kozijn met toognagels met daarin zich een raam met houten roeden verdeling. Daarboven een klein raam.

Voorgevel met houten kozijnen en schuiframen met vast bovenlicht.

Tegen de westgevel (foto rechts) van de boerderij is een opkamer gebouwd met daaronder een dubbele kelder. De kelder die zich het dichtst bij het bedrijfsgedeelte bevindt is waarschijnlijk de melkkelder geweest. In deze gevel bevindt zich een venster van de opkamer en net boven het maaiveld zijn er twee getraliede vensters met ramen van de kelders onder de opkamer.

In het bedrijfsgedeelte (foto boven) vertoont het metselwerk diverse verstorings die waarschijnlijk zijn veroorzaakt door het dichtzetten van mestluiken, het aanbrengen van 19^e eeuwse gietijzere stalramen, reparaties en dergelijke maar het geheel oogt nog als een traditoneel bedrijfsgedeelte van een boerderij.

De achtergevel (foto boven) heeft een houten topgevel en een opening voor de niendeuren met aan weerszijden een dichtgezet vierkant raam en een staldeur. De niendeuren zelf zijn verwijderd en vervangen door recente kozijnvulling (1972). Het metselwerk rondom de niendeur heeft witte natuurstenen elementen en een witte sluitsteen. Het metselwerk verschilt

van de overige gevels en is van latere datum. Achter de linker staldeur bevond zich vroeger onder andere de paardenstal, rechts stonden de koeien.

In de oostgevel bevinden zich een aantal vierkante houten kozijnen de duivejager profiel. Daarin ramen met roeden verdeling. Verder zijn er twee toegangsdeuren, een naar het voormalige bedrijfsgedeelte met aan weerszijden gietijzeren stalramen. En er is een deur naar de huidige keuken van de woning. Deze deur gaf vroeger toegang tot de gang die naar de deel liep.

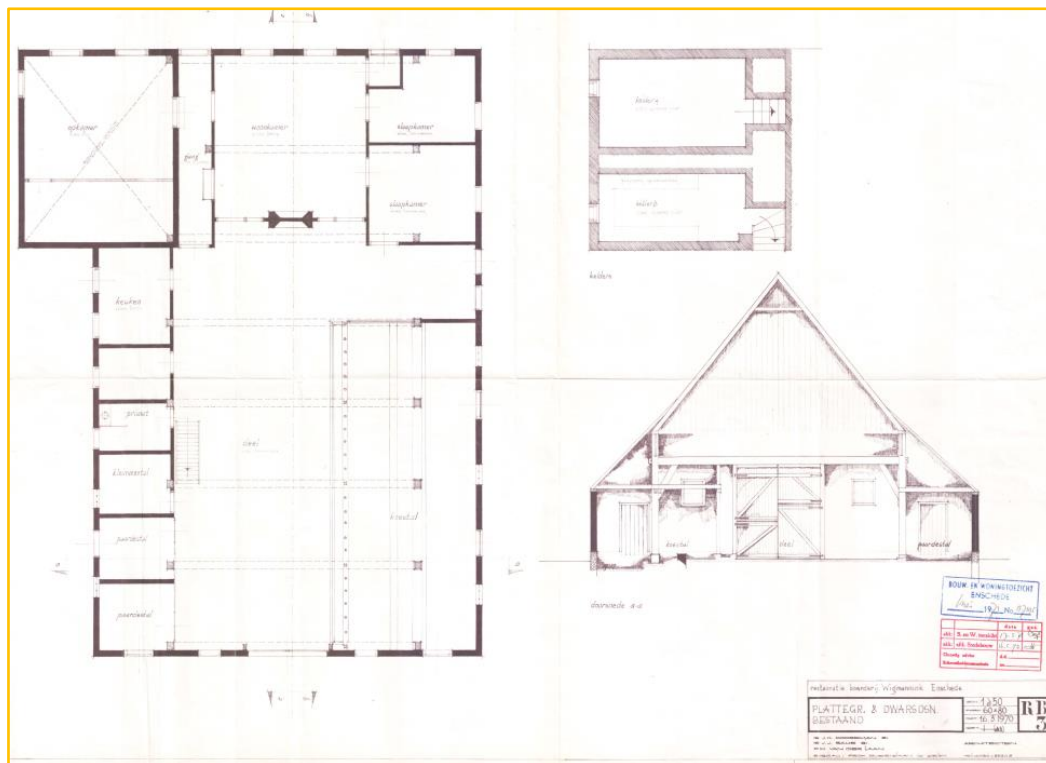
In de oostelijke zijgevel is over vrijwel de gehele lengte van de gevel de eikenhouten muurplaat zichtbaar. Daarin is één tognagelgat aangetroffen. Verder bevinden zich hierin geen tognagelgaten die zouden kunnen wijzen op een vroegere vakwerkgevel. Ook in de westgevel zijn geen sporen gevonden die daarop wijzen.

Interieur

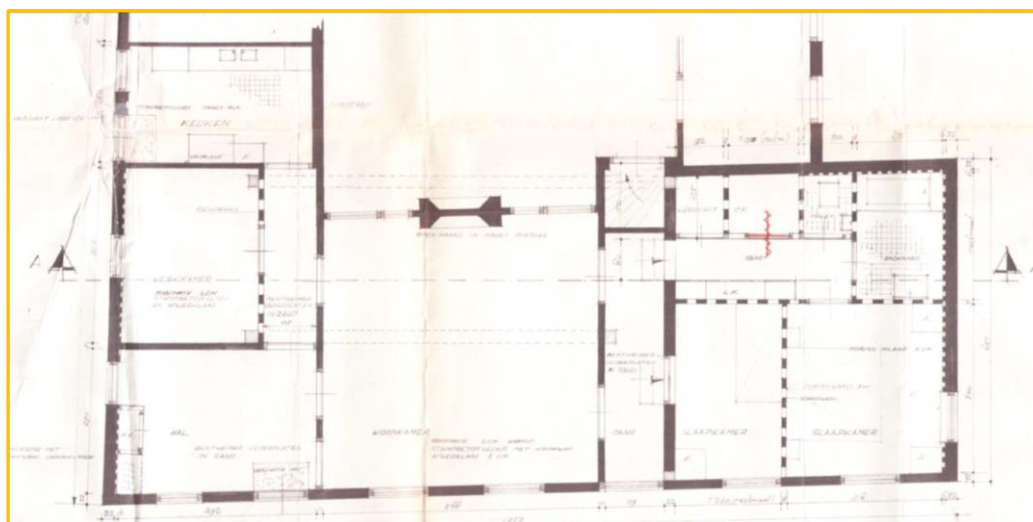
De oudste tekening in de bouwdoSSIERS is die van voor de verbouwing in 1972. Daarin is te zien dat het gaat om een driebeukige boerderij met 8 ankerbalkgebinten. Aan de voorkant bevond zich het woongedeelte met een woonkamer, twee slaapkamers en een halletje. Aan de westkant was er een opkamer aangebouwd met daaronder twee kelders. Tussen de woonkamer en de opkamer was een hal die uitkwam op de deel. De voorste kelder was vanuit die hal toegankelijk en de tweede kelder was bereikbaar vanuit de keuken die links voor in het bedrijfsgedeelte lag. Waarschijnlijk was deze kelder een melkkelder en in de voorste kelder zullen waarschijnlijk andere etenswaren zijn opgeslagen zoals aardappels en dergelijke.

Links in het bedrijfsgedeelte waren twee paardenstallen en een stal voor kleinvee. Daarvoor liep een voergoot. Verder was er een privaat. Aan de andere kant stonden de koeien tussen stalreppels, met daarvoor een betonnen voergoot. Achter de koeien was een grupstal. Grupstallen werden in het algemeen toegepast vanaf ongeveer het derde kwart van de 19^e eeuw.

De stalreppels aan de oostkant staan relatief ver voor de gebintstijlen. Gezien de positie van alle gebintstijlen en de ruimtelijke indeling van stallen en kamers zou dit erop kunnen wijzen dat er eerder sprake is geweest van een los hoes al dan niet met een potstal.

Bij de verbouwing in 1972 is de ruimtelijke indeling van de boerderij gewijzigd door het plaatsen van porisowanden maar de hoofdstructuur van de boerderij is daarbij grotendeels in tact gebleven. De belangrijkste ingreep in de plattegrond was dat de keuken is verplaatst naar de oostkant van de boerderij. Daarmee heeft deze het functionele contact met melkkelder verloren.

Het 'veerkante' werk (de draagconstructie van de boerderij) bestaat uit 8 eikenhouten gebinten. Twee daarvan hebben zichtbare gesneden telmerken: het 4^e en 5^e gebint. Dergelijke telmerken komen in Twente voor tot het einde van de 17^e eeuw. Daarbij valt op dat de volgorde van de telmerken niet klopt. Zij zijn gemerkt III en IV maar zowel van voor af geteld, als van achteraf geteld, klopt deze volgorde niet. Dit kan wijzen op het hergebruik van deze balken.

De gebinten zijn in het bedrijfsgedeelte gefundeerd op rechthoekige blokken van Bentheimer zandsteen met daaronder gemetselde poeren. Gezien de tekening bestaande toestand 1972 is dat gebeurd bij de restauratie in 1972. Ook elders zijn er aanpassingen gedaan aan de gebinten. Mogelijk hebben deze aanpassingen geleid tot een vergroting van de

oorspronkelijke boerderij. Een systematisch onderzoek van telmerken en verbindingen en een opmeting van de boerderij kunnen hierover duidelijkheid geven.

Gesneden telmerk III op het 5^e gebint

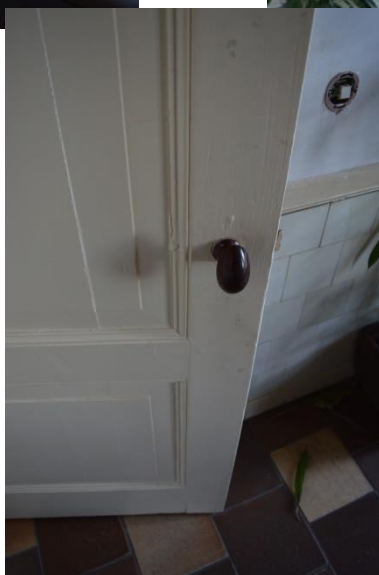
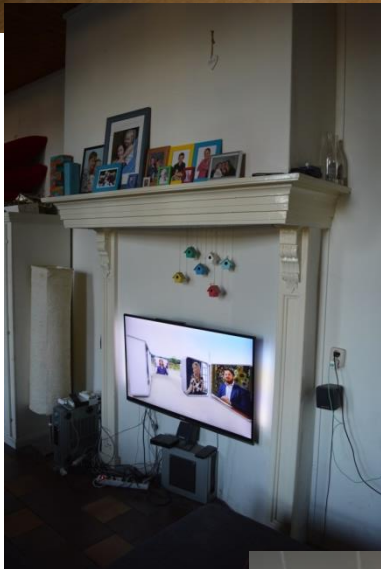
Fundering op Bentheimer zandsteen

Gezien de tekening bestaande toestand 1972 is ook een groot deel van de achtergevel gewijzigd. Oorspronkelijk was er sprake van rechte niendeuren maar deze zijn vervangen door een getoogde gemetselde opening met witte sier- en sluitstenen.

Het interieur bevat een flink aantal elementen die te dateren zijn rond 1900 zoals de ramen in de brandmuur, de glasdeuren en de schouw in de woonkamer en mogelijk de witjes op de wanden in de kamer. Ook de opgeklampte deuren zouden nog uit die periode kunnen stammen. Dat geldt ook voor de kraaldelen die hier en daar op de plafonds zitten.

De schouw in de woonkamer heeft 19^e eeuwse kenmerken en dat geldt ook voor de schouw op de deel. Deze bestaat uit gemarmerd hout maar hij ziet er uitermate ongeschonden en schoon uit en

hij lijkt voor een deel een tamelijk wezensvreemd element. Mogelijk is hij ergens in de 20^e eeuw aangebracht.

De dakconstructie van het hoofgebouw bestaat uit eiken gekantrechte sporen met haanhouten en oplangers. Er zijn geen telmerken waargenomen want de verbindingen sporen-haanhouten bevinden zich achter een verlaagd plafond. Het is ook niet zichtbaar hoe de sporen aan de rest van de constructie zijn bevestigd. De sporen zijn voorzien van windschoren die met smeedijzeren nagels gespijkerd zijn op de sporen.

Ook de kap boven de opkamer bestaat uit eikenhouten sporen met haanhouten. De verbindingen zijn vastgezet met toognagels en de samenstellende delen zijn voorzien van gezaagde telmerken (foto hierboven en onder).

Aan de voorzijde van de kap bevinden de haanhouten zich aan de voorzijde van de constructie. Halverwege de kap draait dat om en bevindende haanhouten zich aan de andere zijde.

7. De schuur

Exterieur

De traditioneel gebouwde schuur bestaat uit zwart geschilderde houten wanden boven een recente gemetselde onderplint. Daarboven een laag gesloten laag doorlopend zadeldak met klein overstek gedekt met rode Hollandse pannen en voorzien van witte windveren.

Interieur

De draagconstructie bestaat uit ankerbalkgebinten die zijn gefundeerd op veldkeien. Er is niet systematisch gekeken naar telmerken maar in ieder geval in de eiken sporenkap zijn gezaagde telmerken aangetroffen.

De verbindingen in de houtconstructies zijn voorzien van toognagels en de windschoren zijn op de sporen bevestigd met gesmede nagels.

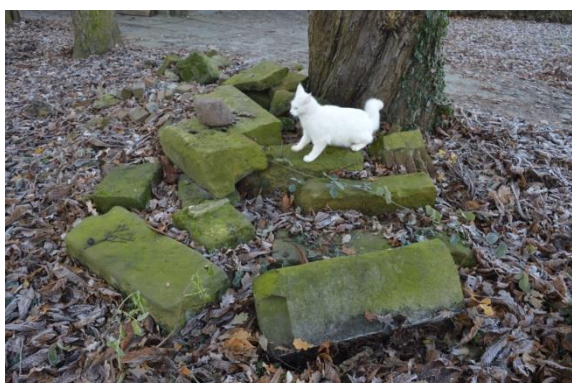
De buitenschil van de schuur is tamelijk recent en in goed staat. Gezien de fundering van de gebintstijlen op veldkeien en de aanwezigheid van gezaagde telmerken is de binnenkant aanmerkelijk ouder en dateert uit het einde van de 17^e eeuw maar mogelijk ook eerder. Of hij ook altijd op deze plek gestaan is daarbij niet met zekerheid te zeggen maar in ieder geval stond hij hier al in 1832.

8. Erfverharding

Rondom de boerderij ligt verharding die deels bestaat uit veldkeien en deels uit Bentheimer zandsteen. Dit laatste is gedeeltelijk gelegd in 1972 en deze stenen zijn afkomstig uit de boerderij waar de vloer van de deel bestond uit Bentheimer zandsteen. Mogelijk zijn ook de stenen die voor de boerderij op een hoop liggen hier van afkomstig.

Verder staat er tegen de gevel een sluitsteen van Bentheimer zandsteen met het opschrift LS en GS (Lukas Spelberg en Gesina Spelberg). Het is op dit moment onduidelijk waar deze steen vandaan komt. Het lijkt niet waarschijnlijk dat deze afkomstig is van een voorloper van de huidige boerderij gezien de tekening bestaande toestand in 1972. Daar heeft immers de niendeur een rechte beëindiging aan de bovenkant waarboven zich geen metselwerk meer bevindt terwijl het hier gaat om een sluitsteen van een boog. Wellicht is de sluitsteen afkomstig van het gebouwtje dat nog in 1832 voor de boerderij stond en dat mogelijk een bakhuis was of een klein boerderijtje (wönner).

9. Waardering.

Het gaat hier om een voormalig gewaard erf in de Eschmarke. De woeste gronden van deze marke zijn in 1846 verdeeld onder de rechthebbenden waardoor de Eschmarke toen ophield te bestaan.

De onderzochte gebouwen hebben in ieder geval al in 1832 de huidige positie en het huidige grondplan maar gezien de aard van de telmerken (gezaagd en gesneden) is de kern van de gebouwen aanmerkelijk ouder, op zijn jongst eind 17^e eeuw. De buitenschil van de boerderij is voor het grootste deel afkomstig uit het begin van de 19^e eeuw waarbij er later aanpassingen zijn gedaan onder andere aan ramen en aan de achtergevel.

Gezien de ouderdom van de gebinten was er vermoedelijk daarvoor sprake van leemwanden maar de elementen die daarop zouden kunnen wijzen (zoals muurplaten met toognagelgaten) zijn mogelijk tijdens de bouw van de huidige buitenschil verdwenen.

Gezien de positionering van de wanden van de 19^e -eeuwse indeling van het woongedeelte van de boerderij en de positie van de stalreppels ten opzichte van de oudere gebintstijlen ging het daarvoor waarschijnlijk om een los hoes, mogelijk met een potstal.

Ook de schuur is in de kern erg oud al is het hout van de buitenschil later vervangen. Hij heeft daarbij zijn traditionele uitstraling behouden.

Samen met het grote omringende erf met de forse eiken en de deels traditionele erfverharding is dit één van de weinige traditionele en tamelijk ongeschonden boerderijen die zich nog binnen de bebouwde kom van Enschede bevinden en die hun oorsprong vinden in de oude markestructuur rondom Enschede.

In die zin gaat het hier om een historisch belangrijk erf met relatief zeldzame bebouwing. Want niet alleen de boerderij met aangebouwde opkamer komt weinig voor maar ook de zwart geschilderde traditionele schuren worden steeds zeldzamer.

Daarbij wekt het verbazing dat deze boerderij niet in inventarisaties voorkomt temeer daar bij de verbouwing in 1972 de Rijksdienst voor de Monumentenzorg geld beschikbaar heeft gesteld voor de restauratie. Kennelijk was ook toen al de historische waarde van de boerderij duidelijk.

Advies

Bij deze opname zijn de boerderij en de schuur globaal bekeken. En uit de waarnemingen blijkt dat het gaat om bijzondere bebouwing die het waard is zorgvuldig te behandelen. Dat geldt niet alleen voor de oudste delen van de gebouwen maar ook voor de 19^e -eeuwse aanpassingen inclusief de detailleringen

Eventuele ingrepen in de boerderij maar ook in de schuur zouden op basis van goed onderzoek van de monumentale waarden plaats moeten vinden. Dat geldt ook voor eventuele functiewijzigingen waarbij het de voorkeur heeft dat de oude functie-indeling van wonen aan de voorzijde en werken aan de achterzijde van de boerderij gehandhaafd blijft.

Verder verdient het erf een aanpak die de historische waarden versterkt dan wel herstelt. Het is verstandig daarbij advies te vragen van een deskundige ervenconsulent.

Het zou goed zijn om een vervolgonderzoek uit te voeren op de volgende aspecten:

1. Nader archiefonderzoek naar de bouw- en bewoningsgeschiedenis
2. Nader onderzoek naar de gebint- en kapconstructie van de boerderij onder andere ten aanzien van de telmerken om daarmee de bouwgeschiedenis gedetailleerder in beeld te brengen.
3. Nader onderzoek naar de 19^e eeuwse aanpassingen.